

Η μελέτη και η δημόσια προβολή των μειονοτήτων Δύο νέα βιβλία του Κέντρου Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων

Του Σπύρου Α. Μοσχονά

---

1) Σεβαστή Τρουμπέτα, *Κατασκευάζοντας ταυτότητες για τους μουσουλμάνους της Θράκης: Το παράδειγμα των Πομάκων και των Τσιγγάνων*. Αθήνα, ΚΕΜΟ & Εκδόσεις Κριτική, 2001. Σελς 270.

2) Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: Αρβανίτικα, Βλάχικα, Γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, Σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*. Αθήνα, ΚΕΜΟ & Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2001. Σελς 400.

Δύο νέα βιβλία εξέδωσε πρόσφατα το Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων (ΚΕΜΟ). Το Κέντρο αυτό ιδρύθηκε το 1996, φιλόδοξα, με σκοπό την «πολυδιάστατη μελέτη της παρουσίας μειονοτικών ομάδων, γλωσσών και κάθε πολιτισμικής ιδιαιτερότητας ... στην Ελλάδα ή οπουδήποτε αλλού». Στα λίγα χρόνια της λειτουργίας του κατάφερε, με εκδόσεις κι εκδηλώσεις, να δημιουργήσει ένα ανοιχτό forum, όπου τίθενται και διερευνώνται ζητήματα που ακόμη αποτελούν ταμπού για το ελληνικό κράτος και τη συντηρητική διανόηση.

1. Το βιβλίο της Σεβαστής Τρουμπέτα «Κατασκευάζοντας ταυτότητες για τους μουσουλμάνους της Θράκης: Το παράδειγμα των Πομάκων και των Τσιγγάνων» είναι το τέταρτο στη Σειρά Μελετών του ΚΕΜΟ (έχουν προηγηθεί τα: «Γλώσσες, αλφάβητα και εθνική ιδεολογία στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια», «Νομικά ζητήματα θρησκευτικής ετερότητας στην Ελλάδα», «Η συνάντηση των Δελφών και η δράση του Κέντρου Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων»).

Το βιβλίο της Τρουμπέτα αποτελεί προσαρμογή της διδακτορικής της διατριβής, που την υποστήριξε στο Πανεπιστήμιο Humboldt του Βερολίνου το 1998. Η εργασία διακρίνεται από διαύγεια σκέψης, επιμελή βιβλιογραφικό υπομνηματισμό, αλλά και μια ευπρόσδεκτη «φοιτητική θρασύτητα», με την οποία η συγγραφέας θέτει ευθέως και με τρόπο συνεκτικό ζητήματα για τα οποία άλλοι θα έπαιρναν παραπανίσιες προφυλάξεις.

Το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου ανοίγει τον απαραίτητο ιστορικό ορίζοντα στη σύγχρονη μελέτη που ακολουθεί. Οι «μειονοτικοί Τούρκοι» (κατ' άλλους: «τουρκογενείς Έλληνες») παρουσιάζονται ως «ομάδα ελέγχου», που επιτρέπει να εξεταστούν συνδυασμένα οι πολιτικές της Ελλάδας και της Τουρκίας στη Δυτική Θράκη. Κατά τη συγγραφέα, η αντιπαράθεση του ελληνικού με τον τουρκικό εθνικισμό, από το 1923 και εξής, επικεντρώνεται κυρίως στο ζήτημα εάν η μουσουλμανική μειονότητα συντίθεται από μία ομοιογενή ή από περισσότερες ανομοιογενείς ομάδες. Είναι λοιπόν μοναδική η περίπτωση των μουσουλμάνων της Θράκης κατά το ότι ο ελληνικός εθνικισμός αναγκάζεται εδώ να

εγκαταλείπει τη συνήθη τακτική της αποσιώπησης και να αναδείξει δύο «ακίνδυνες» μειονότητες (Πομάκους, Τσιγγάνους) προκειμένου να υποβαθμίσει τη σημασία μιας τρίτης και «επικίνδυνης». («Τούρκοι»!)

Στα επόμενα δύο κεφάλαια η συγγραφέας παρουσιάζει την προσπάθεια εκατέρωθεν προσεταιρισμού Πομάκων και Τσιγγάνων. Σ' αυτή την κίνηση προσεταιρισμού οφείλεται ο «ετεροπροσδιορισμός» των δύο μειονοτικών ομάδων: για ευνόητους λόγους, η τουρκική πλευρά προπαγανδίζει το ενοποιό θρησκευτικό στοιχείο («Τούρκοι, Πομάκοι, Αθιγγανοί όλοι μουσουλμάνοι είμαστε»), η ελληνική τα διαφοροποιητικά γλωσσικά και εθνοτικά (πραγματικά ή επινοημένα) χαρακτηριστικά των Πομάκων και των Τσιγγάνων («τι δουλειά έχουν οι Τούρκοι με τους γύφτους κι ένα φύλο που κρατάει απ' τον Μεγαλέξανδρο»);).

Τη μελέτη συμπληρώνουν στοιχεία επιτόπιας έρευνας, η οποία επιχειρεί μια πρώτη προσέγγιση στους τρόπους «αυτοπροσδιορισμού» των δύο ομάδων. Για την έκταση, τη μέθοδο και την αντιπροσωπευτικότητα της έρευνας δεν παρέχονται επαρκείς πληροφορίες. Φαίνεται όμως πως Πομάκοι και Τσιγγάνοι αναζητούν πια τα «στοιχεία της ταυτότητάς» τους στα στερεότυπα και την «ιστορία» με τα οποία συναλλάσσουν τον προσεταιρισμό τους: λ.χ., κανένας Πομάκος στην έρευνα της Τρουμπέτα, «ούτε κατ' εξαίρεση», δεν αυτοπροσδιορίζεται ως Βούλγαρος.

2. Τα πρακτικά τεσσάρων διημερίδων του ΚΕΜΟ για τις μειονοτικές γλώσσες περιλαμβάνει ο τόμος «Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα». Το βιβλίο αυτό το παρουσίασε έγκαιρα ο Παντελής Μπουκάλας («Γλωσσική ετερότητα Ελλάδας-Ιταλίας», «Η Καθημερινή», 29-5-2001), δείχνοντας πώς η επίσημη ιδεολογία (ο «κρατικός κανόνας») προβάλλει, ιεροποιεί και ηρωοποιεί τις ελληνικές μειονότητες (σε Τουρκία, Ιταλία, Αλβανία κ.α.), ενώ συγχρόνως αποσιωπά ή αρνείται την ύπαρξη μειονοτήτων στην Ελλάδα. Επί της ουσίας ελάχιστα θα μπορούσαμε να προσθέσουμε στην εμπνευσμένη κριτική του Μπουκάλα. Θ' αρκετούμε σ' ένα ζήτημα δευτερεύον, την οργάνωση αυτών των διημερίδων, μήπως έτσι φωτίσαμε με πλάγιο φως το διαφωτιστικό εγχείρημα του ΚΕΜΟ.

Οποσδήποτε προκαλεί εντύπωση ότι και οι τέσσερις διημερίδες ξεκινούν απευθείας με συζήτηση μεταξύ των συνέδρων, χωρίς να έχουν προηγηθεί εισηγήσεις, συχνά χωρίς να έχουν καν διατυπωθεί συγκεκριμένα ερωτήματα από μέρους των οργανωτών. Αυτό το σχήμα συνεδριακής οργάνωσης δεν αποτελεί παγκόσμια πρωτοτυπία· θα το δούμε να διαδίδεται τα χρόνια που έρχονται. Το μεγάλο του πλεονέκτημα είναι ότι δίνει σε όλες τις φωνές τη δυνατότητα να ακουστούν. Το μοναδικό του μειονέκτημα είναι ότι από τη συζήτηση που διεκπεραιώνεται με τον τρόπο αυτό λείπει η τεκμηρίωση· περισσεύει η γνώμη.

Παρά λοιπόν τις φιλότιμες προσπάθειες των επιμελητών, τη θεματική ευρετηρίαση, τον αναλυτικό πίνακα περιεχομένων, τις κατατοπιστικές εισαγωγές, ανάμεσα σε ιδεολογικές κοινοτοπίες και εμμονές πνίγονται ζητήματα που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ενδιαφέρουσες έρευνες ή, έστω, να οδηγηθούν σε τεκμηριωμένες απαντήσεις· λ.χ. (για να περιοριστούμε στη Θράκη): Κατά πόσο αποκλίνει η θρακική τουρκική «διάλεκτος» από την επίσημη τουρκική; Πόσο «διαλεκτική» είναι μια γλώσσα που προσελκύει

αλλόγλωσσους; Και γιατί τόσες και τόσες ημι-ανεπίσημες προσπάθειες τυποποίησης (ή καταγραφής) πομακικής γλώσσας «ξεχνούν» ότι – μας αρέσει δεν μας αρέσει – «φιλολογικός κανόνας» αυτού του προφορικού ιδιώματος έχει υπάρξει και δεν είναι άλλος από τα βουλγαρικά; Είναι βέβαιο ότι απαντήσεις σε τέτοια ερωτήματα αναζήτησαν οι επιμελητές του τόμου. Όποιος όμως έχει βρεθεί σε παρόμοια συνέδρια με ευρύτερη συμμετοχή του «κοινού» γνωρίζει καλά τη διαφορά ανάμεσα στις φωνές και στις κραυγές.

Εννοείται ότι τα πρακτικά αυτών των διημερίδων θα φανούν απολύτως αναγκαία κυρίως σε όσους ενδιαφέρονται να μελετήσουν τα αντιτιθέμενα ιδεολογικά ρεύματα προσέγγισης των μειονοτήτων, που στην ορμή τους, όχι σπάνια, παρασύρουν και όσους προσποιούνται «αξιολογική ουδετερότητα».